

Framtidsformer: Förslag till handlingsprogram för arkitektur & formgivning

Arkitektur och formgivning är en del av vår kultur och samhällsutveckling och därmed en viktig demokratifråga – det gäller alla människors tillgång till en god miljö och till produkter av hög kvalitet samt allas möjlighet att ställa krav på detta. Ett kommande handlingsprogram för arkitektur och formgivning skall lägga en grund för att utformningen av vår miljö, landsbygd, städer, byggnader och föremål tillmäts större betydelse i vardagslivet. I propositionen Kulturpolitik (1996/97:3, bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129) ges utgångspunkterna för ett sådant program och för regeringens framtida arbete.

Det förslag till handlingsprogram för arkitektur och formgivning som presenteras i denna promemoria har utarbetats av en arbetsgrupp inom Regeringskansliet. I arbetsgruppen har tjänstemän från åtta departement ingått (Kultur-, Utrikes-, Kommunikations-, Finans-, Utbildnings-, Närings- och handels-, Inrikes- och Miljödepartementen). En förutsättning för gruppens arbete har varit att de förslag som presenteras skall vara genomförbara inom befintliga ekonomiska ramar för departementens verksamhetsområden.

Varje departement har i tillämpliga delar svarat för sina frågor genom att arbetsgruppens medlemmar lämnat underlag från respektive departements arbete och utvecklat förslag till åtgärder. Eftersom frågor om arkitektur och formgivning berör flera olika samhällsområden kommer denna ansvarsfördelning att gälla också i det fortsatta arbetet.

Arbetsgruppens förslag till handlingsprogram är ett av de underlag som regeringen kommer att ha för sina framtida ställningstaganden vad gäller satsningar på arkitektur och formgivning. Skriften kommer att remissbehandlas och avsikten är att regeringen under våren 1998 skall lägga fram sitt förslag till riksdagen.

Detta förslag till handlingsprogram skall ses som led i en kontinuerlig process som kommer att fortsätta i dialog med en engagerad allmänhet, med de yrkesverksamma, med näringslivet och med andra parter som ansvarar för och påverkar arkitekturens, formgivningens och designens ställning i samhället. I detta förslag till ett första program har vi velat visa på färdriktningar och samverkansmöjligheter. Så långt det är möjligt lämnar vi redan nu förslag till åtgärder som bör kunna genomföras under åren 1998 och 1999 under förutsättning av regeringens och riksdagens godkännande. Under denna tid bör också vissa frågor utvecklas vidare; det gäller särskilt inom områdena formgivning och design samt park och landskap.

Stockholm, november 1997

När man skall bedöma ett föremåls kvalité och skönhet, skall man alltid ha dess funktion för ögonen. — PLATON

s.7 Sammanfattning

- 11 Ett handlingsprogram för arkitektur och formgivning (*Ett*):
 - 14 *Utmaningarna* 17 *Målen* 20 *Vad som gjorts*
 - 23 Offentligt och förebildligt (*Två*)
 - 30 Det offentliga rummet (*Tre*)
 - 35 Kunskap och kompetens (*Fyra*)
 - 49 Information, debatt och marknad (*Fem*)
 - 57 Lagstiftning och andra styrmedel (*Sex*):
 - 65 *Bilaga: Författningsförslag*

DETTA FÖRSLAG till handlingsprogram för arkitektur och formgivning tar sin utgångspunkt i de målsättningar som formulerats i propositionen Kulturpolitik (1996/97:3). Utifrån fem teman anger arbetsgruppen mål och förslag till åtgärder för statens framtida arbete för att utveckla och förbättra förutsättningarna för den byggda och gestaltade miljön. Arbetsgruppens förslag till åtgärder innebär i korthet följande.

Offentligt och förebildligt

– Statliga myndigheter som förvaltar byggnader och anläggningar skall senast år 1999 ha upprättat kvalitetsprogram för hur arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter skall främjas.

– Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att initiera ett ökat samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de statliga myndigheter som förvaltar fastigheter. Frågor som i samverkan med de övriga myndigheterna bör tas upp är bland annat kvalitetsaspekter, varsamhetsaspekter och upphandling av arkitekt- och konsulttjänster.

– Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att utarbeta en skrift med goda exempel på arkitektoniska lösningar och hur kvaliteter tagits tillvara eller förstärkts i förvaltningskedet. Skriften bör ge råd och vägledning

för beställare som står inför en om-, till- eller nybyggnad.

- Arbetsgruppen tar fram kvalitetsprogram för Rege-
ringskansliets lokaler och föreslår hur beställarkompetensen
kan främjas.

Det offentliga rummet

- Boverket och Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att utifrån konkreta exempel sprida erfarenheter och utveckla metoder om hur lokala handlingsprogram för den byggda och gestaltade miljön kan främja och stärka miljökvaliteter.

- Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att i samverkan med Boverket och i kontakt med Kommunförbundet och med ledning av såväl kommunala som internationella erfarenheter studera lämpliga former för samverkan mellan den offentliga och privata sektorn inom särskilda bevarandeområden.

- Utvecklingsarbeten och pilotprojekt, utställningar, publikationer och tävlingar inom områdena arkitektur, formgivning och design främjas.

- Statens konstråd ges i uppdrag att stimulera till förbättringar i den inre och yttre offentliga miljön.

Kunskap och kompetens

- Högskoleverket ges under år 1998 i uppdrag att utvärdera designutbildningarna, varvid även så kallade kombinationsutbildningar med inslag av design ses över.

- Omfattning på och inriktning av den forskning som bedrivs inom designområdet följs upp under år 1998.

- Erfarenheterna från regeringens satsningar på samverkansprojekt i syfte att stimulera konstnärliga inslag i tekniska utbildningar utvärderas av Högskoleverket under år 1998.

- Den gestaltade miljöns område skall inta en särställning inom ramen för uppdraget till Högskoleverket avseende samverkan mellan forskare och folkbildning. Uppdraget ges under år 1998.

- Myndigheter och andra offentliga organ skall aktivt arbeta för att involvera studenter inom områdena för arki-

tektur, formgivning och konst vid gestaltning av det offentliga rummet.

– Inom ramen för Skolverkets kontinuerliga översyn av kursplanerna skall området arkitektur, formgivning och design särskilt uppmärksammas under åren 1998–99.

Information, debatt och marknad

– Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur ansvaret för exponering av modern formgivning och design kan förtydligas och utvecklas.

– Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur Stadsmiljörådet kan få en mer oberoende ställning.

– Svenska institutet och Exportrådet ges under år 1998 i uppdrag att i samarbete med Nämnden för Sverigefrämjande i Utlandet identifiera strategiska tillfällen när Sverige bör delta i internationella designsammanhang.

Lagstiftning och andra styrmedel

– Grundläggande krav på estetisk hänsyn förs in i plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg. Varsamhetskravet förtydligas i plan- och bygglagen.

– Arbetsgruppen genomför en analys av hur nuvarande statliga stödsystem påverkar eller kan påverka kvalitetsfrågor.

– Gestaltningsspekterna lyfts fram i samband med informationsinsatser för de lokala investeringsprogrammen för hållbar utveckling. Arbetsgruppen samordnar detta med det kansli inom Miljödepartementet som ansvarar för investeringsbidraget.

»Kvalitet och skönhetsaspekter bör inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden« *Propositionen Kulturpolitik 1996/97:3*

VI SKAPAR vår omgivning och de föremål vi använder genom att bygga och formge. Denna miljö bildar sedan en viktig ram och förutsättning för hur vi kan leva våra liv. Det vi på detta sätt åstadkommer skall ha hög kvalitet ur funktionell, teknisk, ekologisk, estetisk, social och ekonomisk synvinkel. Det skall också bidra till att skapa miljöer som är rika på upplevelser och som bidrar till en ökad livskvalitet.

Dagens verklighet stämmer inte alltid med dessa krav. Åtgärder behöver därför vidtas för att främja god arkitektur och formgivning. För att fokusera på de viktiga frågorna, sätta dem under debatt och ge förutsättningar för att se dem i ett sammanhang, behövs ett handlingsprogram. Programmet skall bidra till att betona en humanistisk dimension i brukandet och utformningen av kulturlandskap, städer, byggnader och produkter, både när det gäller att ta tillvara det vi redan har och i nyskapandet. Ambitionen måste vara att Sverige – som ett utvecklat välfärdssamhälle – skall vara världsledande inom arkitektur, formgivning och design.

Handlingsprogrammet skall visa på framkomliga vägar för att uppnå dessa mål samtidigt som det skall stimulera och motivera arkitekter, formgivare, designer, offentliga och privata byggherrar, företagsledningar och brukare att i kreativ samverkan främja god arkitektur och formgivning.

Det skall ge ökad medvetenhet om utformningens betydelse för att produkter och tjänster skall ha framgång på skilda marknader och hos olika användargrupper. Näringslivets internationella konkurrenskraft och förmåga att skapa nya arbetstillfällen kommer också på så sätt att stärkas.

Arkitektur, formgivning och design är konstarter och verksamheter som har sin utgångspunkt i brukbarhet, i tjänandet av praktiska ändamål under sammanjämkning av många olika aspekter. De tillkommer ofta i processer där beslut fattas i flera led av många deltagare som tillsammans skall förverkliga en gemensam vision. Arkitektur, formgivning och design är också starkt samhällsberoende, med ekonomiska och institutionella bindningar. Dessa gemensamma förutsättningar gör att det är naturligt att de hanteras tillsammans i handlingsprogrammet och att därmed ett helhetsgrepp tas för miljön.

Vad är kvalitet?

Vad innebär då god kvalitet i arkitektur och formgivning? God kvalitet kan inte en gång för alla definieras. Våra erfarenheter, kunskaper och värderingar påverkar hur vi ser på kvalitet. Kvalitet är också beroende av situationen och tiden. Att kvalitet upplevs som god i en viss situation, innebär inte automatiskt att samma kvalitet också är god i en annan situation. Detta gör att vi omvärderar vad som är god kvalitet i takt med att våra värderingar och behov förändras. God kvalitet i vår gestaltade miljö förutsätter ett fortlöpande ifrågasättande av vilka behov vi skall prioritera och vilka lösningar som är lämpligast för att möta behoven.

En byggnad eller ett föremål utformas i syfte att användas. Byggnaden eller föremålet skall anpassas till brukaren och genom sin form vägleda denne i användningen. Men det är inte bara fråga om att lösa praktiska problem. I god arkitektur, formgivning och design finns alltid en formgivningsidé av estetiskt slag eller som har att göra med att tydliggöra objektets egenskaper, till exempel konstruktion och praktisk funktion.

I arkitektur, formgivning och design görs en sammanvägning mellan olika krav och behov. Ofta är det frågan om krav och behov som står i motsats till varandra som skall vägas samman till en väl fungerande helhet: funktion, brukbarhet, hållning med naturresurser, god gestaltning, för ändamålet anpassad teknik och kostnadseffektivitet. I god arkitektur, formgivning och design finns det helhet och sammanhang, genomarbetad från det stora till det lilla.

Byggnader och föremål skall berika våra liv i dag och de skall svara mot olika människors skilda behov. De skall också klara förändringar över tiden och kunna anpassas och användas även i förändrade situationer. Det vi producerar i dag blir ett avtryck av vår tid och något vi med stolthet skall kunna lämna över till kommande generationer.

Arkitektur, formgivning och design som begrepp

I propositionen Kulturpolitik (1996/97:3) används begreppen arkitektur och formgivning. De avser i sammanhanget planering och gestaltning av miljön i vid bemärkelse, från stadsbyggnadskonst, landskapsarkitektur och byggnadskonst till inredning och utformning av föremål. I förslaget till handlingsprogram har begreppen, i anslutning till berörda yrkesgruppers eget språkbruk, avgränsats och kompletterats på följande sätt.

ARKITEKTUR avser normalt byggnadskonst, byggnadsstil eller byggnadsätt. I detta sammanhang har begreppet fått en vidare betydelse och innefattar även gestaltningen av stads- och landsbygd.

FORMGIVNING står i ordets ursprungliga mening för utformningen av föremål. Av historiska skäl har begreppet kommit att förknippas med det handgripliga forandet av produkter där materialkunskapen spelar stor roll. För att markera att motsvarande arbete i en industriell process också innebär ett ingripande i denna har ordet DESIGN vunnit gehör inom den yrkesgrupp som valt att kalla sig industridesigner. Design ges också enligt detta språkbruk en vidare betydelse än formgivning och används både om processen, professionen och den färdiga produkten. I detta förslag till handlingsprogram använder vi begreppen i den nu redovisade betydelsen.

Utmaningarna

I arbetet med handlingsprogrammet har arbetsgruppen haft kontakt med ett stort antal företrädare både för byggbranschen och formgivnings- och designbranschen. Syftet med dessa kontakter har varit att identifiera de problem som de olika branscherna i dag upplever och att försöka finna konstruktiva lösningar på dessa. I det följande redovisas kortfattat de situationer som uppfattas som problematiska – vi har valt att se dem som utmaningar.

- * Planering och byggande har under senare decennier alltför ensidigt betonat tekniska och ekonomiska aspekter – med tyngdpunkt mer på byggskedet än förvaltningskedet – och snävt definierade sociala behov. Kvaliteten har blivit ojämn, ibland bra, men lika ofta har miljöerna blivit fattiga och enformiga. Många problem i detta byggande rör den yttre miljön där enskilda aspekter som funktionsuppdelning och storskalig produktion tagit över en helhetssyn. Den inre miljön kan sägas ha präglats av väl preciserade funktionskrav med god användbarhet och tillgänglighet men har ibland, liksom produktionen i stort, byggts med material som visat sig svåra att underhålla, ha kort livslängd och tvivelaktiga miljöegenskaper. Dessa brister har också medfört stort slitage med ökade underhållskostnader och försämrad lönsamhet som följd. I vissa fall har det också lett till genomgripande ombyggnader och därmed också påfrestningar för de människor vars miljö på detta sätt genomgått stora förändringar.
- * Det har visat sig att kulturhistoriska och arkitektoniska värderingar i en rad fall kommit till korta vid överprövning av bygg- och planärenden. Det är också många kommuners uppfattning att det finns svårigheter att rättsligt hävda sådana värden vid en domstolsprövning.

- * Det kärva ekonomiska läget i många kommuner under de senaste åren har bland annat medfört att resurser saknats att på ett positivt sätt påverka gestaltningen av miljön genom att ställa krav på byggherrar och arkitekter. Överblick och långsiktig planering får många gånger stå tillbaka för akut tillståndshantering. Dessa förhållanden har bidragit till gestaltungsfrågans svaga ställning i vår offentliga miljö.
- * Byggprocessen är i dag uppdelad på många olika parter med olika roller. Samspelet i hela processen från beställning till färdig produkt fungerar ofta bristfälligt. Det förekommer att de bärande arkitektoniska idéerna tillmäts alltför lite uppmärksamhet. Viktiga intentioner och förutsättningar beträffande kvalitet i utformning, detaljer, material med mera förfuskas i till exempel upphandlingskedet där lägsta kostnad kan utvecklas till ett självständigt mål. Lagen (1992:1528) om offentlig upphandling har ibland kommit att användas som redskap i en sådan kvalitetsbantning. Kunskap om hur upphandlingsunderlag skall utformas för att vara ett hjälpmedel i antagandet av anbud är på många håll bristfällig.
- * Staten själv svarar inte tillräckligt väl mot de krav som bör ställas på ett förebildligt handlande. Bland annat gäller det vid upphandling av produkter, byggande och lokalnyttjande.
- * Design blir en allt viktigare konkurrensfaktor för det svenska näringslivet. Fortfarande finns emellertid en otillräcklig förståelse och insikt bland företagsledare och beslutsfattare om designens betydelse för effektiv produktutveckling och lönsamhet.
- * Det saknas platser för exponering av och debatt om formgivning och design i Sverige. Sveriges deltagande i internationella sammanhang när det gäller exponering av svensk formgivning och design behöver stärkas.
- * Vi står i dag inför en omställning till ett hållbart samhälle, vilket innebär att produkter och tjänster som bättre bidrar

till en god hushållning med våra resurser måste utvecklas. Detta ställer nya krav på arkitekter, formgivare, designer, beställare och producenter.

- * Arkitektur, formgivning och design är en del av vårt kulturella arv och intresset för detta måste väckas tidigt i livet. Kunskaper om vårt arkitektoniska arv och vår design- och formgivningstradition förmedlas dock inte i tillräcklig grad i grundutbildningen och adekvata läromedel saknas.
- * Det pågår i dag en debatt om bland annat innehåll och omfattning på yrkesutbildningarna inom arkitektur, formgivning och design. I en förändrad omvärldssituation och omställning mot ett hållbart samhälle ställs nya krav på utbildningarnas innehåll. Arkitektur, formgivning och design kommer ofta till i fungerande lagarbeten och det påtalas att det finns ett behov av att redan under studietiden öka förståelsen för olika professioners respektive kompetenser. Speciellt beträffande designområdet uttalas behov av att utveckla forskningen inom området. Återföringen mellan forskare och praktiker behöver också stärkas.

Målen

I propositionen Kulturpolitik (1996/97:3) redovisas utgångspunkterna för regeringens framtida arbete med arkitektur och formgivning i form av sex målsättningar. Dessa ligger till grund för arbetet med förslaget till handlingsprogram och redovisas i det följande. Målbeskrivningarna har kortats något i jämförelse med propositionstexten.

»Arkitektur och formgivning bör ges goda förutsättningar för sin utveckling«

Lagstiftning och andra regelverk måste på ett tydligt sätt bidra till att utformningen, förvaltningen och skötseln av den byggda och formade miljön leder till resultat som är i hela samhällets intresse. Utformningen av städer, parker och byggnader angår alla – inte bara de som är direkt inblandade i byggprocessen – och fortsätter att påverka sin omgivning långt efter det att de ansvariga har lämnat fältet. Det långa perspektivet gör förvaltningsskedet viktigt och förutsätter god kunskap om den befintliga bebyggelsen.

En målmedveten stimulans av samhällets efterfrågan på god form genom en satsning på produktutveckling, information och marknadsföring är av vikt för tillväxt och kvalitet inom formområdet.

»Kvalitet och skönhetsaspekter bör inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden«

Byggande och produktion av bruksföremål skall i första hand tillgodose praktiska vardagsbehov. När tekniska och kortsiktiga ekonomiska aspekter tar över andra hänsyn riskerar vi att få miljöer och föremål med låg brukbarhet och begränsad livslängd. Sett i ett längre perspektiv är omsorgsfullt gestaltad arkitektur och formgivning mycket ändamålsenlig. De utgår från kravet på långsiktig användbarhet, från materialtillgång, teknik, produktions- och distributionsvillkor samt från hushållning med ekonomiska resurser och naturresurser.

»Kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer bör tas tillvara och förstärkas«

En god ny arkitektur skall berika och förnya den befintliga miljön men samtidigt utgå från den äldre byggnadens värden, de naturgivna förutsättningarna och helhetsmiljön. Samspelet mellan det kulturhistoriska bevarandearbetet, naturmiljön och den nyskapande arkitekturen är av stor betydelse för kvaliteten i den miljö vi lever i.

»Intresset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning och offentlig miljö bör stärkas och breddas«

Goda resultat förutsätter en bred medverkan från alla dem som deltar i skapandet av vår miljö och ett levande intresse hos allmänheten. För att stimulera ett ökat intresse och en ökad kunskap krävs kunskapshöjande insatser och en intensifierad offentlig debatt.

»Offentligt och offentligt stött byggande, inredande och upphandling bör bli förebildligt i sina kvalitetskrav«

Hur staten, landstingen och kommunerna och deras bolag bygger och förvaltar sina egna byggnader och miljöer liksom hur inredningar och bruksföremål väljs är speciellt betydelsefullt. Här framgår tydligt vilka prioriteringar som offentliga instanser gör samt deras inställning till kvalitetsfrågor. Det gäller offentliga byggnader med högt symbolvärde som riksdags- och regeringsbyggnader, domstolar, universitet, museer och liknande såväl som de vardagliga arbetsmiljöerna, sjukhusen, trafikmiljöerna och skolorna.

»Svensk arkitektur och formgivning bör utvecklas i ett fruktbart internationellt samarbete«

Historien visar att svensk arkitektur och formgivning när den varit som bäst haft en förmåga att ta till sig och vidareutveckla internationella impulser och att i sin tur inspirera andra länder. En levande nationell kultur för en öppen dialog med utländska erfarenheter och experiment. Att se den egna arkitekturen och formgivningen i ljuset av andra länders arbete ger ovärderliga insikter om såväl begränsningar som möjligheter.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG

Arbetsgruppen har uppmärksammat att frågan om formgivning och design som tillväxtfaktor inte är tillräckligt tydlig i målbeskrivningarna. Arbetsgruppen vill därför göra följande tillägg till det första målet:

Design och formgivning har stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen och för industriella framgångar inte minst på exportmarknaden. Allt högre krav ställs i dag på identitet och funktion hos de föremål som säljs på denna marknad. Det är därför angeläget att svensk design förknippas internationellt med en tydlig och genomtänkt designidentitet och att svenskt näringsliv inriktar sina ansträngningar på att utnyttja designen som ett viktigt konkurrensmedel.

Vad som gjorts

Inom Regeringskansliet och i statliga myndigheter pågår redan i dag ett omfattande arbete för att utveckla och förbättra förutsättningarna för den byggda och gestaltade miljön. Det sker bland annat genom utrednings- och utvecklingsarbeten, kunskapsspridning, pilotprojekt och via olika stödformer. I samband med och efter att den kulturpolitiska propositionen presenterades har regeringen tagit en rad initiativ till att skapa bättre förutsättningar för en god kvalitativ utveckling av svensk arkitektur, formgivning och design.

- * På regeringens uppdrag har Boverket analyserat i vilken utsträckning den lagstiftning som gäller för fysisk planering och byggande eller dess tillämpning medverkar till brister i den byggda och anlagda miljön. Uppdraget redovisades i skriften 'Arkitektonisk kvalitet och PBL' (rapport 1997:1), vilken har remissbehandlats.
- * Fastighetsförvaltande myndigheter har på regeringens uppdrag redovisat på vilket sätt de i dag arbetar för att främja arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter och hur de avser att framöver arbeta med dessa frågor.
- * Regeringen har, som ett led i ett pågående arbete med arkitektur och formgivning, i budgetpropositionen för år 1998 aviserat att den avser att genomföra internationella arkitektävlingar som ett led i tillkomsten av ett världskulturmuseum i Göteborg och ett Nobelcenter i Stockholm.
- * Röhsska museet har tilldelats medel för att bygga upp och ansvara för ett nätverk för konsthantverk och formgivning.
- * Arkitekturmuseets anslag har ökats och särskilda medel tillförts för produktion av en basutställning, vilken skall bidra till att göra kunskapen om arkitekturens och byg-

gandets historiska, konstnärliga och tekniska utveckling tillgänglig för en bred allmänhet.

- * Förslag har förelagts riksdagen (prop. 1996/97:153) om ändring i lagen (1992:1528) om offentlig upphandling bland annat i syfte att stärka de kvalitativa aspekternas ställning i upphandlingar.
- * Regeringsdelegationen för en ekologiskt hållbar utveckling har slagit fast att de omfattande lokala investeringsprogrammen för omställningen till ett ekologiskt hållbart Sverige bör utformas så att den arkitektoniska kvaliteten i den byggda miljön tas till vara och utvecklas. För den del av investeringsbidraget som avsätts för kommunerna skall redovisas hur de arkitektoniska kvaliteterna tas tillvara i arbetet.
- * Regeringen har tilldelat Göteborgs universitet, Umeå universitet och Konstfack medel för samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och tekniska högskoleutbildningarna och näringslivet.
- * I budgetpropositionen för år 1998 har regeringen understrekat betydelsen av utbildning på designområdet bland annat genom att tillföra vissa högskolor utökade resurser för att kunna utbilda fler formgivare och designere.
- * Regeringen har gett Högskoleverket i uppdrag att se över arkitektutbildningens inriktning och omfattning och lämna förslag till åtgärder.
- * Medel har tillförts Kungliga Konsthögskolan från och med år 1997 för att anordna påbyggnadsutbildning för arkitekter, konstnärer och tekniker i vägars, broars och övriga trafikmiljöers konstnärliga gestaltning.
- * Den interdepartementala arbetsgruppen Kultur i skolan har i uppdrag att arbeta med skolan som kulturmiljö utifrån flera dimensioner, varav en är skolans fysiska miljö. I ett av arbetsgruppens utvecklingsarbeten deltar elever och lärare i utformningen av den inre och yttre skolmiljön.

- * Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning har tagit fram underlag för det fortsatta arbetet genom seminarier/ hearingar om samspelet i byggprocessen, kommunernas roll, staten som förebild och hur svensk formgivning och design kan stärkas.
- * Arbetsgruppen har publicerat rapporten 'Den stora stadsomvandlingen – erfarenheter från ett kulturmord' med förslag till strategier för framtida hantering av bebyggelsemiljöer.
- * Arbetsgruppen har inlett samtal med yrkesorganisationer och branschorgan i syfte att undersöka möjligheterna till ett forum/råd, där representanter för bland annat byggherrar, fastighetsförvaltare, entreprenörer och arkitekter kan mötas. Syftet är att branschen skall finna former för hur den byggda och gestaltade miljön kan förbättras.

DET OFFENTLIGA – stat, landsting, kommun – har stort inflytande på gestaltningen av vår miljö. Staten styr genom lagstiftning och normer för byggande och planering. Kommunerna i sin tur svarar för den kommunala planeringen och lovgivningen. I detta avsnitt behandlas det offentliga då det uppträder som fastighetsägare, förvaltare eller byggherre, direkt eller via bolag, som hyresgäst i lokaler för offentlig verksamhet eller som inköpare av produkter.

En stor andel av vår byggda och anlagda miljö räknas som offentlig. När det gäller byggnader ägda av det allmänna är dessa, till skillnad från de privata, till största delen regelbundet tillgängliga för allmänheten. Det är vidare sådana där det pågår en verksamhet som drivs av stat, landsting eller kommun. Exempel på offentliga miljöer är domstolar, kommunhus, universitet, högskolor, museer, teatrar, bibliotek, sjukhus, skolor, parker och trafikområden.

Vid projektering, byggande, inredande och förvaltning är det en lång rad beslut som skall fattas. Vissa av dessa beslut är principiella och strategiska, medan andra avser praktiska och konkreta åtgärder. Oavsett vilket, är de ekonomiska konsekvenserna av besluten i allmänhet både omfattande och långvariga. Det är därför viktigt att alla dessa val genomsyras av ett kvalitets- och resurshushållningstänkande både

i helhet och detalj. Material och produkter skall väljas utifrån ett långsiktigt perspektiv. Det krävs att det offentliga är en god förebild för att ett handlingsprogram skall vinna trovärdighet.

Den offentliga sektorn har i sin egenskap av inköpare av produkter möjlighet att skapa efterfrågan på god design och därmed ge företag drivkraft att utveckla denna sida av sin produktion. Då denna sektor årligen upphandlar varor och tjänster för 280 miljarder kronor (varav staten själv svarar för 100 miljarder kronor) är upphandling ett viktigt instrument för att påverka marknaden, ett instrument som ännu inte utnyttjats till fullo.

Upphandling och tävling

Vid upphandling av arkitekt- och andra konsulttjänster är det många aspekter som skall vägas in. Både kravspecifikation och anbudsvärdering måste göras med sakkunskap och omsorg för att uppnå det sammantaget bästa resultatet. För ett gott slutresultat är inledningsfasen av största vikt och tillräcklig tid måste avsättas för detta grundläggande första steg.

I samband med upphandling av arkitekt- och konsulttjänster har det riktats kritik mot de offentliga beställarna för att de alltför ensidigt väljer lägsta pris utan att i tillräcklig hög grad väga in kvalitetsaspekterna. Vissa offentliga beställare är ofta engångsbeställare och har inte alltid den kunskap som krävs för att formulera kravspecifikationer och värdera anbud. Det förekommer också, då ett byggprojekt skall genomföras, att upphandlingen av projekteringen delas upp. Flera arkitekter kan då efter varandra bli inblandade i samma projekt, vilket kan leda till att ursprungliga gestaltningsmässiga idéer går förlorade. Regeringen har föreslagit ändringar (prop. 1996/97:153) i lagen (1992:1528) om offentlig upphandling bland annat i syfte att förtydliga kvalitetsfrågan som urvalskriterium då tjänster skall upphandlas. Offentliga beställare behöver göras uppmärksamma på tillämpningen av lagen om offentlig upphandling samt betydelsen av kunskap vid upphandling av arkitekt- och konsulttjänster.

Vid upphandling av arkitekt- och konsulttjänster kan i princip två vägar väljas. Den ena innebär olika former av direktupphandling med en eller flera konsulter, den andra att tävling ordnas. Tävling är ett sätt att få en situation belyst ur flera synvinklar och det ger ett brett underlag för information, debatt och beslut. En tävling ger på ett tidigt skede beställaren flera alternativ att välja mellan och kan därmed bidra till att den bästa möjliga lösningen genomförs och den bäst lämpade konsulten väljs. Det framförs också av yrkeskåren att tävlingar är ett sätt att stärka arkitekters kompetens och en möjlighet för mindre etablerade arkitekter att få en möjlighet att visa sitt kunnande. Under senare år har flera nya högskolor och museer byggts. Karaktäristiskt för de nya högskolorna och museerna är att de ofta präglas av god arkitektur och därför i många fall kan tjäna som förebild för annat byggande. Projekteringen av dessa har ofta föregåtts av arkitekttävling.

För att nå ett önskat resultat vid tävling krävs stor omsorg vid program- och juryarbete. En sådan omsorg bör leda till att det vinnande förslaget också uppförs – en fråga av vikt för tilltron till tävlingsformen. Offentliga byggherrar bör uppmuntra tävlingar och främst då öppna tävlingar som ger möjlighet till ett brett deltagande. Bedömningen om en tävling skall ordnas och vilken form denna tävling skall ha bör avgöras från fall till fall, men vid upphandling av större eller viktigare projekt bör alltid tävling ordnas i syfte att uppnå en hög kvalitet på den slutliga produkten.

Kvalitetsarbete inom statliga myndigheter

Vissa statliga myndigheter har som en del i sin uppgift att bygga och förvalta fastigheter och anläggningar. Ett flertal av dessa förvaltar byggnader med stort arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde där insatserna måste präglas av stor respekt för karaktär och helhet så att värdena inte förvanskas. Då nya byggnader kommer till skall dessa berika och förnya den befintliga miljön, men de skall också utgå från de givna förutsättningarna. Vägar och broar kan bli positiva tillskott i landskapet. Inpassningen av dessa bör ske med

hänsyn till natur- och kulturvärden och med beaktande av bland annat landskapsbilden.

Inom de myndigheter som förvaltar fastigheter och anläggningar pågår för närvarande ett arbete med att höja kvaliteten på fastighetsförvaltningen. Åtta myndigheter (Banverket, Fortifikationsverket, Luftfartsverket, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens fastighetsverk, SJ och Vägverket) har i ett regeringsuppdrag redovisat på vilket sätt myndigheterna arbetar för att främja arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter. Myndigheterna har också redogjort för hur de avser att arbeta med dessa frågor framöver.

Av redovisningarna framgår att myndigheterna har kvalitetsprogram eller har påbörjat ett arbete med att formulera sådana program. Även särskilda referensgrupper eller råd med funktionen att bevaka de arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteterna i verksamheten finns eller avses instiftas hos några myndigheter. Vägverket inrättade redan år 1989 ett råd för kultur och skönhet med uppgift att ge verksamheten synpunkter på frågor som gäller vägars och broars arkitektoniska utformning och inpassning i landskapet. Detta har sedan följts av att sju regionala råd inrättats som skall stödja vägdirektörerna i regionerna. Det förekommer även att vissa myndigheter delar ut utmärkelser för god gestaltning, till exempel Vägverkets 'Vackra vägars pris' och Statens fastighetsverks 'Helgopris'.

De fastighetsförvaltande myndigheterna har under lång tid skaffat sig specifika kunskaper inom sina förvaltningsområden. Det är erfarenheter som skulle vara till nytta för andra myndigheter att ta del av för att främja en högre kvalitet i den byggda miljön. Ett utökat samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de olika myndigheterna angående bland annat gestaltning, bevarande och upphandlingsfrågor vore därför önskvärt. Genom kvalitetsprogrammen och ett ökat erfarenhetsutbyte kan statliga myndigheter bli förebilder för bolag där staten är delägare samt för andra fastighetsförvaltare, både offentliga (kommuner och landsting) och privata.

Myndigheters lokalförsörjning

Statliga myndigheter har ansvar för den egna lokalförsörjningen. Detta innebär en möjlighet för myndigheterna att påverka valet av lokaler för sin verksamhet. De kan därmed efterfråga och ställa krav på hög kvalitet när de hyr lokaler. Att hantera anskaffandet av lokaler för myndighetens verksamhet förutsätter som regel specialkunskap. Denna kunskap finns inte alltid hos de statliga myndigheterna, vilket bland annat beror på att myndigheternas lokalförsörjning vanligen aktualiseras med långa tidsmellanrum. Det gäller därför inte minst för myndigheterna att utveckla sin förmåga att uppträda som kompetenta beställare. Ett arbete för en förbättrad offentlig miljö måste börja med de egna lokalerna.

I detta sammanhang kan speciellt universitets- och högskolemiljöernas roll som förebild nämnas. Högskolorna är viktiga offentliga miljöer som skall främja forskning och högre utbildning samt möten mellan högskola och samhällsliv. Universitet och högskolor bör därför också ta ett ansvar vad gäller att i sin lokalförsörjning utveckla och förvalta god arkitektur.

Det bör hos myndigheter som hyr lokaler finnas en strategi för hur olika förändringar, tillägg och underhåll av den inre miljön skall hanteras så att kvalitetsaspekten tillgodoses. Medvetenheten och kunskapen hos de personer som fattar beslut som påverkar den inre miljön måste bli bättre.

Insatser inom detta område bör leda till:

- att vid offentlig upphandling för byggande och inredning stor vikt läggs vid kvalitet så att vägningen mellan kortsiktiga vinster å ena sidan och långsiktig ekonomi och resursanvändning å andra sidan blir rationell,
 - att större eller viktigare upphandling av byggnader och anläggningar föregås av tävling eller andra öppna idéfrämjande upphandlingsformer,
 - att statliga myndigheter, bolag och verksamheter har klart uttalade kvalitetsambitioner för byggande, inredande och upphandling,

- att statens inköp av inredning, föremål och grafisk design sker med ökat kvalitetsmedvetande,
- att befintliga byggnaders kvaliteter och ursprungliga intentioner hos upphovspersonerna beaktas vid ombyggnad och nyinredning,
- att de statliga myndigheter som förvaltar och bygger redovisar program för hur den arkitektoniska och i övrigt estetiska kvaliteten kan främjas. Bolag som äger fastigheter och där staten ingår som delägare antar liknande kvalitetsprogram.
- att inga väsentliga förändringar i statliga myndigheters byggnader vidtas utan att konsekvenserna för befintliga kulturhistoriska och estetiska värden klargjorts och beaktats. Övriga offentliga och privata fastighetsförvaltare uppmanas att iaktta samma principer.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG:

- Statliga myndigheter som förvaltar byggnader och anläggningar skall senast år 1999 ha upprättat kvalitetsprogram för hur arkitektoniska och gestaltningssmässiga kvaliteter skall främjas. I programmen bör tillförlitliga former för utvärdering ingå.
- Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att initiera ett ökat samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de statliga myndigheter som förvaltar fastigheter. Som ett led i detta arbete skall Statens fastighetsverk utvärdera och föra ut sådant förebildligt arbete som i dag görs med kvalitetsprogram inom offentlig och privat fastighetsförvaltning. Frågor som i samverkan med de övriga myndigheterna bör tas upp är bland annat kvalitetsaspekter, varsamhetsaspekter och upphandling av arkitekt- och konsulttjänster.
- En skrift med goda exempel på arkitektoniska lösningar tas fram. Skriften bör fokusera på processen, hur upphandlingen skett, arkitektens medverkan, entreprenadform etc. Vidare bör också visas på hur kvaliteter tagits tillvara eller förstärkts i förvaltningsskedet. Skriften bör ge råd och vägledning för beställare som står inför en om- eller nybyggnad. Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att i sam-

arbete med Boverket, Riksantikvarieämbetet och Arkitekturmuseet utarbeta skriften.

– I arbetet med att de statliga myndigheter som hyr lokaler skall ha klart uttalade kvalitetsambitioner tar arbetsgruppen fram ett förslag till hur detta kan ske i Regeringskansliets lokaler. I detta arbete bör också ingå förslag till hur beställarkompetensen hos myndigheter kan höjas, till exempel genom att anordna utbildningar.

ALLA HAR vi tillgång till den offentliga miljön. Det kan vara mötesplatser där vi som samhällsmedlemmar blir synliga för varandra, där vi uträttar våra ärenden i samspel med andra eller bara vistas och där vår självuppfattning kan bekräftas eller motsägas. Det kan också vara rum eller kommunikationsytor som vi passerar – några av våra bästa miljöer är en kombination av sådana rumsanvändningar. Hur den offentliga miljön utformas har avgörande betydelse för vår trygghet, trivsel och sociala gemenskap. Det ger oss också, när det fungerar väl, konstnärliga och kulturella upplevelser. Det handlar om gemensamma rum, rum att socialiseras i, och därför spelar den kollektiva självbild miljöerna ger oss stor roll.

Stora delar av det offentliga rummet gestaltas eller påverkas av myndigheter och offentligt ägda verksamheter. Dessa verksamheter har emellertid ofta sina bestämda mål och standardregler som sällan innefattar omsorgen om den offentliga miljön i sin helhet. Utöver de offentliga myndigheterna påverkar flera andra parter, såsom fastighetsägare och affärsidkare, också det offentliga rummet genom sina olika aktiviteter. Gestaltningen av det offentliga rummet utmärks därför alltför ofta av splittring och okoordinerade insatser. Om frågan inte ges stor uppmärksamhet kan detta leda till att ingen tar ett helhetsansvar för miljön. Befintliga

miljökvaliteter eroderas därför av ren tanklöshet eller på grund av att rationaliseringar tvingar fram hårdare fokusering på kärnverksamheter. I en sådan situation kan omsorgen om exempelvis estetiska och kulturhistoriska kvaliteter tendera att betraktas som överflöds konsumtion.

Helhetsansvar för det offentliga rummet

Medvetenheten och kunskapen om den gestaltade miljöns betydelse måste förbättras hos alla de parter som deltar i utformningen av vår offentliga miljö. Målet bör vara att främja ett gemensamt ansvar för utformning av det offentliga rummet, där alla berörda parter ser gestaltningen som en gemensam angelägenhet. Utbildning och diskussion är medel som kan användas. Byggherren/beställaren har fått ett förtydligt ansvar genom ändringar i plan- och bygglagen vad gäller att tillse att samhällets krav i byggandet tillgodoses. Arkitekten i sin tur har till uppgift att ge byggherrens vision ett uttryck. Entreprenören svarar för byggnadens eller anläggningens uppförande. Erfarenheterna visar att ett lyckat resultat kräver ett väl fungerande samspel mellan de inblandade parterna. Att stimulera till möten där de berörda parterna – byggherrar, entreprenörer, arkitekter och politiker – kan diskutera bland annat kvalitet och utformningsfrågor kan bidra till en ökad förståelse och en höjd kvalitet.

Kommunen har att verka för en god byggnadskultur samt en god stads- och landskapsmiljö. Detta förutsätter att kommunen tar de initiativ som behövs. Det finns kommuner som tagit initiativ till kvalitetshöjande insatser, till exempel genom att arbeta med lokala handlingsprogram för hela eller delar av kommunen. Arbetet sker i skiftande former: ofta knyts det till kommunernas fysiska planering enligt plan- och bygglagen, men sker ibland även i mer fristående former. Initiativ till olika typer av samverkan som involverar fastighetsägare och det privata näringslivet, förekommer också. Regionalt har kommuner samverkat i syfte att beskriva regionens kvaliteter till grund för lokalt arbete. Vidare sker på flera länsstyrelser och myndigheter ett arbete till stöd för kommunerna i frågor som rör till exempel regionens

utvecklingsmöjligheter ifrån ett miljöperspektiv. Dessa försök visar att det är fullt möjligt att utan kostnadskrävande insatser höja nivån på gestaltningen av den offentliga miljön. Pågående arbete med handlingsprogram kring gestaltungsfrågor behöver enligt arbetsgruppen uppmärksammas och erfarenheterna av arbetet spridas.

Utvecklingsarbeten

För att hävda det offentliga rummets samt arkitekturens och formgivningens betydelse i vårt vardagsliv bör konkreta och handlingsinriktade insatser kombineras med förebyggande arbete. Det bör därför finnas möjligheter att genomföra utvecklingsarbeten och pilotprojekt där nya arbetssätt och samarbetsformer kan sökas både lokalt och regionalt i syfte att förbättra såväl den gemensamma miljön som produkters utformning. Genom publikationer, utställningar och tävlingar kan också kunskapen om och intresset för den offentliga miljön, arkitektur, formgivning och design stärkas. Arbetsgruppen bedömer det som betydelsefullt att stötta denna typ av initiativ. Ett särskilt ansvar bör åligga Statens konstråd som i dag har till huvuduppgift att arbeta för att konsten blir ett naturligt och framträdande inslag i den gemensamma miljön.

Samverkan i bevarandeområden

Det har blivit alltmer vanligt att kommun och fastighetsägare samverkar i upprustningen av stadsmiljöer. Detta har många gånger givit mycket goda resultat för den offentliga miljön men har i första hand inriktats på kommersiellt intressanta centrala stadsområden. Exempel på detta är det arbete som uträttas inom ramen för organisationen 'Förnya Stadskärnan' i vilken ingår representanter för näringsliv, kommuner och statliga myndigheter. I andra länder, till exempel England, finns erfarenheter av samverkan stat/kommun/näringsliv i särskilda kulturmiljöer inom programmet Conservation Areas där staten avsätter vissa bidragsmedel i upprustning och andra kvalitetshöjande åtgärder. Programmet har varit framgångsrikt. Detta har kunnat konstateras bland annat

genom sammanställningar som Riksantikvarieämbetet gjort av internationella erfarenheter. För Sveriges del förfogar Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna över bidragsmedel för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse men det finns även andra ekonomiska stimulansmedel som borde kunna komma till användning i ett liknande program och som skulle kunna leda till dynamiska effekter för kommun och näringsliv. Dessa möjligheter bör analyseras vidare.

Insatser inom detta område bör leda till:

- att det offentliga rummet utformas med inlevelse och omsorg,
 - att insikten och medvetandet om betydelsen av gestaltningen av vår gemensamma miljö – gator, torg, parker, offentliga lokaler – ökar,
 - att landets kommuner före år 2000 har politiskt antagna strategier eller program för hur den byggda och gestaltade miljöns värden kan tillvaratas och främjas i kommunen och att arbetet därvid sker gränsöverskridande med helhetsansvar för den offentliga miljöns gestaltning,
 - att effektiva former för förbättrad samverkan i bevarandeområden mellan stat/kommun/fastighetsägare/näringsliv skapas.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG :

- Boverket och Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att utifrån konkreta exempel sprida erfarenheter och utveckla metoder om hur lokala handlingsprogram för den byggda och gestaltade miljön kan främja och stärka miljökvaliteter.
- Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att i samverkan med Boverket och i kontakt med Kommunförbundet och med ledning av såväl kommunala som internationella erfarenheter studera lämpliga former för samverkan mellan den offentliga och privata sektorn inom särskilda bevarandeområden.
- Utvecklingsarbeten och pilotprojekt, utställningar, publikationer och tävlingar inom områdena arkitektur, form-

givning och design främjas. Syftet bör vara att söka nya arbetssätt och samarbetsformer både lokalt och regionalt samt att stärka kunskapen och intresset för den gemensamma miljön, arkitektur, formgivning och design.

– Statens konstråd ges i uppdrag under år 1998 att fortsättningsvis stimulera förbättringar i gestaltningen av den inre och yttre offentliga miljön. Det kan avse till exempel möbleringen av stadsrummet, utformningsprogram för kollektivtrafiken och skolans arbetsmiljö. Förslagsvis väljs årligen ett angeläget och aktuellt tema ut där frågeställningar och resultat bör få en bred allmän spridning. Beroende på tema väljs arbetsmetod och samarbetspartners, till exempel kan tävlingar arrangeras.

Universitet och högskolor

UTBILDNINGEN inom arkitektur, formgivning och design är av fundamental betydelse för en god utveckling av den gestaltade miljön. Arbetsmarknaden för arkitekter har förändrats under de senaste åren och utbildningen måste på olika sätt förnyas för att bättre svara mot de nya kompetensbehoven. Även utbildningarna i design- och formgivning måste förnyas och breddas genom att erbjuda ökade inslag av till exempel teknik, ekonomi och marknadsföring.

Högskolans utbildningar skall återspegla det samhälle som de verkar i och det är därför av vikt att en kontinuerlig dialog förs mellan högskolan och det omgivande samhället. Inom ramen för ordinarie resurser har högskolan i uppgift att sprida forskningsinformation och se till att den nyttiggörs. På så sätt kan den egna verksamheten berikas med impulser och kunnande utifrån. Denna funktion innebär också att viktiga kontakter etableras mellan högskolan och arbetslivet, vilket underlättar nyutexaminerade studenters möjligheter på arbetsmarknaden och bör även resultera i att högskolans utbud av kurser för kompetensutveckling av redan yrkesverksamma inom arkitektur och formgivning ökar.

De statliga myndigheter och de bolag som förvaltar universitets- och högskolelokaler har också goda möjligheter att tjäna som förebilder för andra byggherrar och fastighets-

förvaltare när det gäller att utveckla och förvalta god arkitektonisk miljö samt genom att öka sitt engagemang för att erbjuda arkitekt- och designstudenter konstnärlig praktik.

Arkitektutbildning

Arkitektutbildningen är en yrkesutbildning som förbereder för arbete inom områdena byggande och samhällsplanering. Arkitekter utbildas vid Lunds universitet, Kungliga Tekniska högskolan och Chalmers tekniska högskola AB. Vid den nya högskolan i Malmö planeras utbildningar med inriktning mot bebyggelseutveckling.

Arbetsgruppen har under sitt arbete med handlingsprogrammet mött företrädare för olika intressen och bland annat har olika synpunkter på arkitektutbildningen och arkitekters ställning framförts vid av arbetsgruppen anordnade hearingar. Arbetsmarknaden för arkitekter har förändrats i väsentliga avseenden under de senaste åren. Arkitekterna kommer i framtiden att ha delvis nya arbetsuppgifter och främst vara inriktade på att förvalta och förnya befintlig bebyggelse samt att anpassa befintlig bebyggelse till en hållbar samhällsutveckling. En vanlig synpunkt har vidare varit att arkitekten bör ha ett ökat inflytande i byggprocessens alla skeden för att på det sättet uppnå ett slutresultat med hög kvalitet. Det har vidare framkommit att arkitekternas kompetens därför behöver stärkas bland annat vad gäller gestaltungsfrågor, teknik, ekonomi, materialkunskap och process.

Som en följd av vad som har framkommit under bland annat arbetsgruppens arbete har regeringen uppdragit åt Högskoleverket att följa upp och utvärdera den svenska arkitektutbildningen. Verket skall även undersöka om det finns behov av nya utbildningar och i så fall lämna förslag till deras innehåll och organisation. Syftet med utvärderingen är att ge en grund till förbättring av grundutbildning, forskarutbildning och forskning inom arkitekturens och samhällsplaneringens område. I uppdraget ingår bland annat att analysera konsekvenserna av att under några år minska antagningen för att istället öka utbudet av kurser för kompetensutveckling av redan yrkesverksamma eller arbetslösa

arkitekter och andra yrkesgrupper med anknytning till planerande, byggande och konst. Uppdraget skall redovisas till regeringen i början av år 1998.

Designutbildning

Konstnärlig högskoleutbildning inom design- och formgivningsområdet skall ge studenterna kunskaper, färdigheter och en arbetsmetodik för att på konstnärlig grund kunna utforma produkter och lösa gestaltningsmässiga, tekniska, praktiska, ekonomiska och miljömässiga problem inom sina respektive specialområden. Konstnärlig högskoleexamen med inriktning på design utfärdas vid Göteborgs, Lunds och Umeå universitet samt vid Konstfack. Utbildning inom design anordnas även vid Högskolan i Borås (textil formgivning), Högskolan i Växjö (glasformgivning) och Mälardalens högskola (teknisk illustration). Vidare planeras utbildningar inom konst och kommunikation vid den blivande Malmö högskola.

I budgetpropositionen för år 1998 har regeringen understrukit betydelsen av utbildning på designområdet bland annat genom att tillföra designutbildningarna vid Lunds, Göteborgs respektive Umeå universitet samt Konstfack utökade resurser för att kunna utbilda fler formgivare. Regeringen har vidare föreslagit att nya permanenta utbildningsplatser skall tillskapas för designutbildningarna vid Högskolorna i Borås, Växjö och vid Mälardalens högskola samt vid den blivande Malmö högskola.

Under arbetsgruppens arbete med handlingsprogrammet har från flera håll framförts att svensk design- och formgivarutbildning förvisso håller en hög kvalitet, men att den behöver breddas. Det är angeläget att högskolor med designutbildning kan erbjuda breda utbildningsmöjligheter med orientering inom teknik och ekonomi. Vidare bör inslagen av design och formgivning inom främst ingenjers- och ekonomutbildningarna öka.

Synpunkter och förslag som har kommit fram under arbetet med handlingsprogrammet leder till slutsatsen att det samlade utbudet av designutbildning bör utvärderas. Därvid

bör undersökas om det föreligger behov av att förändra utbildningarnas innehåll och organisation och förslag presenteras till hur sådana förändringar i så fall skall genomföras. I uppdraget skall också ingå att inventera kombinationsutbildningar som förekommer vid olika högskolor inom vilka utbildning i design kombineras med andra utbildningar och undersöka på vilket sätt dessa kompletterar de övriga designutbildningarna.

Tvårvetenskaplig samverkan

Kunskap om arkitektur bör tillföras alla parter i byggprocessen. Byggprocessen är ett lagarbete och studenterna bör redan under utbildningstiden samarbeta med de andra yrkeskategorierna. Utöver arkitektutbildningarna finns det flera utbildningar med anknytning till planering, byggande och konst. Bland dessa kan särskilt nämnas civilingenjörsutbildningar med inriktning mot väg- och vattenbyggnad, lantmäteriutbildningar, landskapsarkitektutbildningen, den magisterutbildning med inriktning på planfrågor som bedrivs vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby, den bebyggelseantikvariska utbildningen vid Göteborgs universitet och Kungliga Konsthögskolans påbyggnadsutbildning i arkitektur. Vid den blivande Malmö högskola planeras ett antal utbildningar inriktade mot bebyggelseutveckling.

För att de estetiska värdena skall få större genomslag i olika delar av samhället bör kunskapen om god design och formgivning öka hos andra yrkeskategorier än formgivarna. Vidare bör formgivares och designers kunskaper om andra delar av produktionen öka. För att uppnå detta bör samverkan mellan olika utbildningar intensifieras.

En förutsättning för att tillverkningsindustrin skall kunna satsa mer på produkternas design och formgivning är att inslaget av kunskap inom dessa områden ökar inom till exempel civilingenjörs- och ekonomutbildningar. Ett målmedvetet strävande i den riktningen bör innebära att konkurrenskraften för den svenska industrins produkter kommer att stärkas. Regeringen har anslagit resurser för samverkansprojekt för att stimulera konstnärliga inslag i tekniska högskoleutbild-

ningar. Avsikten är att dessa satsningar skall utvärderas under år 1998 med avseende på vilka erfarenheter de har givit. En central målsättning med satsningarna har varit att prova olika metoder för att öka inslagen av arkitektur och formgivning inom andra utbildningar och ge underlag för att kunna genomföra detta i större skala. Flera högskolor ger redan så kallade kombinationsutbildningar där tekniska utbildningar kombineras med till exempel konstnärliga utbildningar.

Många utbildade designer och formgivare arbetar som egenföretagare, i mindre företag eller som konsulter. Detta arbetssätt kräver kunskaper om andra delar av processen kring en produkts väg från idé till färdig produkt än själva formgivningen. Formgivare och designer behöver vidare kunskaper för att identifiera marknader för sina färdigheter och för de produkter som de har utvecklat. Designutbildningarna bör därför kompletteras med utbildning i bland annat ekonomi och marknadsföring, vilket bör beaktas av högskolorna.

Andra yrkeskategorier har i sin yrkesutövning inflytande över vilken kunskap som kommer andra till del. För att bildningen kring den gestaltade miljön, samhällsplanering och design skall öka bör kunskap om dessa kompetensområden och deras värde integreras i utbildningen av framför allt journalister och lärare.

Samverkan med det omgivande samhället

Högskolan har en lagstadgad uppgift att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet. I denna uppgift ingår bland annat att sprida forskningsresultat, initiera samverkansprojekt med näringslivet, bedriva fortbildning och vidareutbildning samt ta ett ansvar för folkbildningen. Detta är av betydelse för samhällets utveckling, för rekryteringen av högutbildad arbetskraft till företag och för marknadsföringen av svensk arkitektur och design. Med väl fungerande kontaktnät mellan högskolorna och näringslivet och det övriga samhället kommer lärosätena att bättre kunna utforma utbildning och konstnärligt utvecklingsarbete

och forskning i enlighet med samhällets varierande behov och tillgodogöra sig influenser som kan leda till en vidareutveckling av den egna verksamheten. Eftersom samverkansuppgiften är obligatorisk lämnas inga förslag i denna del. Utbildningsdepartementet följer däremot upp hur uppgiften fullgörs.

Samverkan inom forskning och konstnärligt utvecklingsarbete

Forskning och utvecklingsarbete inom området arkitektur och formgivning har stor betydelse för den framtida utformningen av den byggda miljön och de ting vi omger oss med. Genom forskning och utvecklingsarbete byggs den långsiktiga kunskapen inom området upp. Det är av stor vikt att den kunskap forskningen ger tas till vara inom de grundläggande högskoleutbildningarna samt att den når ut till praktikerna och att sambanden mellan forskare och praktiker stärks.

Vid arbetsgruppens diskussioner har behovet av samarbete och erfarenhetsutbyte mellan forskare och praktiker inom arkitektur och formgivning betonats. I högskolans lagstadgade samverkansuppgift ingår också ansvaret för att finna lämpliga former för detta samarbete. Högskolan skall inom ramen för sina ordinarie resurser medverka till att sprida såväl nationella som internationella forskningsresultat. För att göra detta på bästa sätt bör högskolan kontinuerligt utvärdera och söka nya former för att på egen hand eller i samverkan med andra – den offentliga sektorn, näringslivet och olika organisationer – på ett effektivt sätt återföra forskningsresultat till yrkesverksamma.

Samverkan inom grundutbildning

Resurser har, som tidigare nämnts, satsats på samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och tekniska utbildningarna och näringslivet. Det är angeläget att även andra högskolor vinnlägger sig om att vidareutveckla denna form av samarbete inom ramen för den ordinarie utbildningen. Samtliga

högskoleutbildningar bör innehålla moment som sker i samverkan med det omgivande samhället och studenternas framtida arbetsgivare. Inte minst utbildningar inom arkitektur, samhällsplanering, konst, design och formgivning bör regelbundet genomföra delar av utbildningen i samarbete med näringslivet. Ett närmare samarbete med företag och andra organisationer ger det omgivande samhället en naturlig kanal in i högskolan samtidigt som högskolans kunskapsuppbyggnad stärks. I vilken utsträckning detta sker kommer att följas upp genom Utbildningsdepartementets försorg.

Genom att redan yrkesverksamma arkitekter, samhällsplanerare och formgivare kommer till högskolan för att delta i fortbildning och vidareutbildning finns det tillfälle för ömsesidigt berikande möten mellan redan yrkesverksamma och studenter inom den grundläggande högskoleutbildningen. Studenterna får därmed redan under studietiden inblick i och en anknytning till arbetsmarknaden genom möjligheten att samarbeta i projekt med framtida arbetsgivare och deras kunder. Genom propositionen 'Högskolans ledning, lärare och organisation' (1996/97:141) som nyligen antogs av riksdagen, ges högskolan möjlighet att i ökad utsträckning knyta till sig kvalificerade personer med huvudsaklig sysselsättning utanför högskolan och kan numera adjungera inte bara professorer utan även lektorer och adjunkter. Därigenom kan förståelsen för andras verksamheter öka och kunskapen om respektive verksamhets villkor stärkas. Vidare är ett ökat samarbete mellan studenter på arkitektur- och designutbildningar och studenter inom andra utbildningsområden redan under studietiden av stor betydelse.

Samverkan inom kompetensutveckling

Vid arbetsgruppens diskussioner och vid de hearingar som gruppen har anordnat har det framförts önskemål om ytterligare insatser för kompetensutveckling av redan yrkesverksamma arkitekter, samhällsplanerare, formgivare och andra aktiva i design- och byggbranschen. Även andra yrkesgrupper, till exempel lärare och journalister, borde bibringas ökade

insikter i och kunskaper om värdet av god arkitektur, formgivning och design.

God design har blivit ett allt viktigare konkurrensmedel inom tillverkningsindustrin och högskolan bör därför erbjuda kompletterande utbildning i formgivning och produktutveckling för tekniker och ekonomer inom tillverkningsindustrin i syfte att öka deras kunskap om formgivningsprocesser och för att stimulera arbetsmarknadens efterfrågan av kompetenta formgivare.

När det gäller den byggda miljön har det framförts att statens, kommunernas och den privata sektorns kompetens som byggherrar bör stärkas, bland annat med anledning av de förändrade roller som tillkommit dem till följd av ändringar i plan- och bygglagen. Det har nämnts att kompetensen inom byggsektorn behöver höjas framförallt vad gäller kunskapen om hur rådande byggnadsbestånd skall förvaltas och utvecklas. Kompetensutveckling av kommunalt anställda arkitekter har också lyfts fram. Det har till arbetsgruppen framförts synpunkter på att högskolans utbud av kurser för fortbildning och vidareutbildning inom områdena arkitektur, byggande och samhällsplanering bör utökas. Högskoleverket skall inom ramen för uppdraget att se över arkitektutbildningarna analysera även detta behov.

Samverkan inom folk- och allmänbildning

Arkitekturen och den gestaltade miljön är en del av den kulturella kontexten och kunskaper om dessa bör vara en del av allmänbildningen. Det är en demokratifråga att människor kan se och tolka sin totala miljö för att kunna delta i debatten om denna och för att kunna påverka dess utformning. Utbildningssystemet skall förmedla en känsla för kvalitet och estetiska värden och det är väsentligt att universitet och högskolor arbetar för att nå ut även till personer som inte har studerat eller har för avsikt att studera vid högskolan. Forskare bör vara aktiva inom folkbildningen och öka ansatserna till att i samarbete med skolor, museer och fackförbund på ett populärvetenskapligt sätt sprida kännedom om forskningsrön. I 1997 års budgetproposition

framgår att Högskoleverket skall få i uppdrag att se över universitets och högskolors samverkan mellan forskare och folkbildning och få till stånd ett erfarenhetsutbyte på området. I uppdraget bör den gestaltade miljöns område särskilt betonas.

Forskning

Forskning inom arkitekturens och formgivningens område är av central betydelse för en förnyelse av arkitekturen och av arkitektens roll. Denna forskning rör det som är relaterat till vår byggda miljö och spänner över ett stort fält, från samhällsplanering till utformning av enskilda detaljer. Vid sidan av den forskning och forskarutbildning som bedrivs vid universitet och högskolor arbetar Riksbankens jubileumsfond med att utveckla ett program för forskning inom arkitekturområdet.

Forsknings- och utvecklingsarbete inom design och formgivning bedrivs dels inom ramen för de resurser som anslås för konstnärligt utvecklingsarbete vid Konstfack och de konstnärliga designutbildningarna vid Göteborgs, Lunds och Umeå universitet. Omfattningen av denna forskning är inte tillräckligt känd och Utbildningsdepartementet avser att följa upp vilken omfattning och inriktning forskningen har inom designområdet. Vidare bedrivs forskning med anknytning till designområdet vid humanistiska, samhällsvetenskapliga och tekniska fakulteter.

Byggforskningsrådet (BFR) har ett särskilt ansvar att organisera, stödja samt informera om forsknings- och utvecklingsarbete som bland annat rör den byggda miljön. BFR är en av de myndigheter som ingår i den översyn av organisationen inom plan-, bygg- och bostadsväsendet som regeringen tillsatte december 1996. I december 1997 kommer utredaren att presentera ett särskilt delbetänkande om forskningsfinansiering. I det sammanhanget kommer frågan om BFR:s organisation att behandlas, varefter utredningens samlade förslag kommer att föreligga för regeringens ställningstagande.

Ansvar för den forskning som tidigare bedrevs vid Bygg-

forskningsinstitutet är numera överfört till Uppsala universitet, till den del det gäller samhällsvetenskap, och till Kungliga Tekniska högskolan, till den del det gäller teknik. Det bör övervägas att åter sammanföra verksamheterna och förlägga dem till en högskola – förslagsvis till Högskolan i Gävle/Sandviken. Genom att samla forskningsresurserna till ett lärosäte skapas förutsättningar för ett effektivare utnyttjande av resurserna på området. En koncentration till ett lärosäte skulle också stärka området och öka möjligheterna till tvärvetenskaplighet. Samtidigt skulle Högskolan i Gävle/Sandvikens profil på området stärkas.

Praktik för studenter

Staten som byggherre och fastighetsförvaltare måste särskilt bemöda sig om att erbjuda konstnärlig praktik till studenter. Statliga myndigheter bör utveckla program för att involvera studenter inom arkitektur och formgivning i sin förvaltning, byggande och inredning. Detsamma gäller studenter som går utbildningar mot byggnadsteknik, design och konst. Detta samarbete borde vara ömsesidigt berikande. När studenter bereds möjlighet att göra något 'på riktigt' får de tillfälle att träna sig i professionalitet. De får samtidigt en anknytning till arbetsmarknaden genom möjligheten att skaffa sig referenser och kontakter bland yrkesverksamma. Det är vidare en fördel att studenterna stimuleras att tänka kring den offentliga miljön och dess gestaltning. För myndigheterna vore det en möjlighet att i sin roll som förebild vad gäller gestaltningen av det offentliga rummet ta till vara det nytänkande och experimentlusta som finns bland studenterna. Statliga myndigheter och bolag kan erbjuda konstnärlig praktik på olika sätt, till exempel genom tävlingar, uppdrag som lämpar sig som examensarbeten eller involvera studenter när uppdrag inom arkitektur och formgivning köps upp.

Förskola och skola

Arkitektur, samhällsplanering, formgivning och design berör flera av skolans ämnen så som samhällskunskap, historia, bild och slöjd. Detta ger också förutsättningar för en gräns-

överskridande undervisning där teori och praktik kan varvas. Uppgifterna inom dessa områden löses typiskt i ett arbetssätt där olika krav skall jämkas samman i en problemlösningsprocess som också blir alltmer utmärkande för dagens arbetsliv.

Barnens eget skapande är en viktig del i förskolan. Barn utforskar och upptäcker sin omgivning och utvecklar sin kompetens utifrån konkreta upplevelser och erfarenheter. Sinnliga upplevelser som stimulerar känsla, nyfikenhet och fantasi är avgörande för att alla sidor hos den enskilda individen skall utvecklas. I det pågående integreringsarbetet mellan förskola och skola kan de olika pedagogiska traditionerna vidareutveckla en gemensam syn även på miljöns betydelse för det pedagogiska arbetet.

I de kursplaner som finns för grundskolan och gymnasieskolan ges förutsättningar för att arbeta med estetiska och kulturella frågor inom flera olika ämnen eller i gemensamma temaarbeten. De enskilda skolorna har själva ett stort inflytande över undervisningen och har också möjlighet att profilera sig genom att till exempel arkitektur, formgivning och design ingår i undervisningen. Skolverket har ett kontinuerligt ansvar för översyn av grundskolans och gymnasieskolans kursplaner och skall lämna förslag till sådana ändringar som verket bedömer behöver göras för kärnämnena. För övriga ämnen i gymnasieskolan kan verket självt vid behov revidera kursplanerna. Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning menar att det är angeläget att det i Skolverkets kontinuerliga översyn övervägs om arkitektur, formgivning och design är ämnesområden som behöver förstärkas i kursplanen för grundskolan och i gymnasieskolan.

Det finns även andra parter så som myndigheter och organisationer som arbetar med att på olika sätt integrera kunskap om arkitektur, formgivning och design i utbildningen. Läromedel för grundskolan har tagits fram av bland annat Boverket. Svenska Arkitekters Riksförbund och Kommunförbundet arbetar kontinuerligt med frågorna. I samband med Kulturhuvudstadsåret 1998 har Riksantikvarieämbetet valt att under året särskilt uppmärksamma området i sam-

arbete med vissa skolor och studieförbund. Syftet är att ta fram studiematerial kring den byggda miljön och utveckla lämpliga undervisningsmetoder. Dessa aktuella erfarenheter bör tas tillvara och vidareutvecklas.

I syfte att stärka kulturens roll i skolans verksamhet tillsettes år 1995 en arbetsgrupp, Kultur i skolan, inom Regeringskansliet. Gruppen bedriver en verksamhet utifrån tre teman varav ett är 'Skolan som kulturmiljö' där en del är skolbyggnadens arkitektur och miljöns utformning. Det andra temat är 'Kulturarbetet i undervisningen' där kulturarbetet skall ses i omedelbar förbindelse med elevernas läroprocesser. Det tredje temat är 'Delaktighet och eget skapande' där utgångspunkterna är barnens rätt till medinflytande och respekt, deras rätt att göra sin stämma hörd och få sin vilja respekterad.

Insatser inom detta område bör leda till:

- att förslag tas fram angående arkitektutbildningens inriktning samt områdena fortbildning och forskning,
 - att antalet högskoleutbildade designere och formgivare ökar,
 - att inslaget av konstnärlighet, design och formgivning inom andra utbildningar, särskilt inom teknik och ekonomi ökar, vilket är ägnat att i sin tur öka efterfrågan på och förståelsen för god arkitektur, formgivning och design inom tillverkningsindustrin,
 - att kompetensen hos yrkesverksamma inom byggande, design och formgivning ökar,
 - att spridningen av erfarenheter och nyttiggörande av forskningsresultat om arkitektur och formgivning ökar,
 - att högskolans designstudenter under utbildningstiden i ökad omfattning bereds möjligheter att samverka med studenter på andra utbildningar och i projekt med det omgivande samhället,
 - att kunskap om och förståelse för god kvalitet inom arkitektur och formgivning hos det stora flertalet medborgare ökar, vilket i sin tur medför ett ökat intresse för

arkitektur och formgivning och deltagande i den offentliga debatten kring dessa frågor.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG:

– Högskoleverket ges under år 1998 i uppdrag att utvärdera designutbildningarna, varvid även så kallade kombinationsutbildningar med inslag av design ses över.

– Omfattning på och inriktning av den forskning som bedrivs inom designområdet följs upp under år 1998.

– Erfarenheterna från satsningar på samverkansprojekt i syfte att stimulera konstnärliga inslag i tekniska utbildningar utvärderas av Högskoleverket under år 1998.

– Området den gestaltade miljön skall inta en särställning inom ramen för uppdraget till Högskoleverket avseende samverkan mellan forskare och folkbildning. Uppdraget ges under år 1998.

– Myndigheter och andra offentliga organ skall aktivt arbeta för att involvera studenter inom områdena för arkitektur, formgivning och konst vid gestaltning av det offentliga rummet.

– Inom ramen för Skolverkets kontinuerliga översyn av kursplanerna skall områdena arkitektur, formgivning och design särskilt uppmärksammas under åren 1998–99.

»Inteset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning och offentlig miljö
bör stärkas och breddas« *Propositionen Kulturpolitik 1996/97:3*

UTAN EN levande och öppen debatt om arkitektur, formgivning och design, om dess kvaliteter samt hur de påverkar vårt vardagsliv kommer inte utvecklingen att leda till bestående kvalitetsförbättringar. Om det endast i vissa delar av samhället finns kunskaper om och ett intresse för kvaliteten i vår byggda och gestaltade miljö och för våra bruksföremål kommer bara marginella effekter att uppstå. Ökade kunskaper och ökat engagemang kan däremot leda till en större efterfrågan på god arkitektur, formgivning och design.

Det finns många parter som har möjlighet att bidra till en förstärkt offentlig debatt; stat, kommun, landsting, utbildningsväsende, folkbildning, näringsliv, media och enskilda har alla möjlighet att påverka. Tidningar, radio och tv är kanaler som har stor genomslagskraft. Även om utrymmet för arkitektur, formgivning och design i dag är begränsat i dessa media har det påtagligt ökat under senare år. Flera av de åtgärder som arbetsgruppen föreslår bör leda till en ökad mediabevakning som i sin tur kan stärka arkitekturens, formgivningens och designens roll i det allmänna medvetandet.

Det allmänna, i synnerhet staten, har möjligheter att genom eget agerande påverka intresset för arkitektur, formgivning och design både genom förebildligt handlande och genom initiativ inom bland annat utbildningsväsendet.

Vidare kan ytterligare insatser genomföras som främjar näringslivets användning av design. Staten har också möjligheter att skapa eller stödja fora för åsiktsutbyte och information samt bredda diskussionen genom att tillföra internationella erfarenheter. Staten kan också lyfta fram och ge förutsättningar för engagerande och lysande insatser inom arkitektur, formgivning och design.

Sådana insatser har också bäring på behovet av ett utvidgat arbete i samverkan med näringslivet. Många företag tävlar i dag på europeiska eller globala marknader samtidigt som konkurrensen på hemmamarknaden ökar. I denna situation blir det allt svårare för ett företag att förbli konkurrenskraftigt genom att hålla produktionskostnaderna nere. Kunskapen om att ett medvetet utnyttjande av designkompetens kan vara en framgångsfaktor när det gäller att möta marknads- och användarkrav behöver många gånger öka hos både företag och offentliga myndigheter som arbetar med näringslivsutveckling.

Debatt och utställning

Arkitektur, formgivning och design representerar mycket av ett lands identitet och historia. Det borde därför vara en naturlig uppgift för utställnings- och museiväsendet att arbeta med dessa frågor och att utnyttja det i folkbildningsarbetet och i arbetet med att ge perspektiv på samtiden. Utställningar och museer kan således bidra till att visa och föra ut arkitektur, formgivning och design, både i ett samtida och i ett historiskt perspektiv.

Olika myndigheter, organisationer och institutioner är involverade i debatten om arkitektur och formgivning. Information och rådgivning är naturliga inslag hos de myndigheter som centralt och regionalt svarar för frågor om fysisk planering, byggd miljö och kulturarv, såsom Boverket, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna.

I detta sammanhang vill arbetsgruppen särskilt uppmärksamma Stadsmiljørådet, som är ett rådgivande organ inom Boverket. Rådet har till uppgift att verka för att den byggda miljön utvecklas så att den främjar en god livskvalitet samt

stimulera till debatt. Dess ställning togs upp i utredningen 'Ändrad organisation för det statliga bygg- och bostadsväsendet' (SOU 1997:90). Utredaren ansåg att rådets koppling till Boverket är till nytta för verkets verksamhet och att Stadsmiljörådet också fortsättningsvis skall vara kopplad till myndigheten. Utredaren konstaterar emellertid att frågan kan komma att beröras av arbetsgruppen för arkitektur och formgivning. Arbetsgruppen anser för sin del att en debattskapande verksamhet som är frikopplad från myndighetsutövning har större utsikter att på sikt verka självständigt och driva egna frågor. Denna aspekt är av så fundamentalt intresse att frågan om ett mer fristående forum för debatt om arkitektur och formgivning bör övervägas i det fortsatta arbetet.

Arbetsgruppen vill även betona Arkitekturmuseets roll i sammanhanget. Museet har bland annat till uppgift att belysa byggnadskonsten, samhällsplaneringen och bebyggelseforskningen samt särskilt driva och stödja utställnings- och annan pedagogisk och debatterande verksamhet. En stor del av verksamheten bedrivs genom seminarier, skrifter, utställningar och arkivverksamhet. Arkitekturmuseet kommer i början av år 1998 att flytta in i rymligare lokaler. Då öppnar museet också en ny basutställning. Därmed ges nya möjligheter för museet att bedriva en verksamhet som vänder sig till en större publik. Museet bör kunna utvecklas till en mötesplats för allmänhet och yrkesfolk inom byggbranschen, där en levande debatt om arkitektur och samhällsplanering kan föras. Det är önskvärt att ytterligare betona museets roll som en part i den offentliga debatten.

Det finns flera parter, både statliga, kommunala och ideella, som medverkar i att presentera och sprida kunskap om formgivning och design. Röhsska museet i Göteborg, som är ett kommunalt museum med statsbidrag, har under innevarande år arbetat med att bygga upp ett nätverk för konsthantverk och formgivning. Syftet med nätverket är att bidra till ett ökat samarbete mellan institutioner och andra parter för att därmed underlätta gemensamma satsningar på formgivning och design. Arbetet kommer att fortsätta under de

kommande åren. Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning finner att det påbörjade arbetet redan medverkat till ett ökat kunskapsutbyte och ökad samverkan och att verksamheten bör fortsätta.

Statens konstmuseer har i dag bland annat ansvar för att bevara och förmedla den historiska utvecklingen på konsthantverksområdet. Detta ansvar täcker dock inte in hela formgivnings- och designområdet. Någon statlig institution med sådant ansvar finns inte. Under våren kommer Moderna museet och Arkitekturmuseet att flytta in i nya och utökade lokaler inom samma byggnadskomplex på Skeppsholmen i Stockholm. Moderna museet har i dag som sin uppgift att visa nutida konst och Arkitekturmuseet, som tidigare nämnts, skall verka för att belysa byggnadsutveckling och samhällsplanering. Gränserna mellan arkitektur, formgivning, design och konst tenderar många gånger att gå in i varandra. Arbetsgruppen föreslår att det bör övervägas hur museernas ansvar kan förtydligas och utvecklas för att på så sätt möjliggöra en bättre samordning av insatser för att exponera modern formgivning och design.

I kulturutredningens slutbetänkande (SOU 1995:84) tas frågan om ett designråd upp. Ett designråd skulle enligt detta betänkande ha till uppgift att initiera projekt, förmedla erfarenheter, publicera skrifter och marknadsföra svensk formgivning. Det finns emellertid redan i dag ett flertal organ som med statliga medel verkar för att främja svensk formgivning och design genom sina verksamheter. Flera av de uppgifter som ett designråd skulle ha genomförs således redan i dag. Det råder delade meningar om huruvida en organisatorisk förändring är önskvärd eller inte och det framstår inte heller som självklart vilken funktion ett designråd borde ha. Arbetsgruppen anser att mycket talar för lösningar som i första hand bygger vidare på befintliga organisationer. I detta skede föreslås därför andra insatser.

Presentationen och exponeringen av svensk arkitektur, formgivning och design har betydelse både ur kulturell synpunkt och ur näringslivssynpunkt. När det gäller att stärka näringslivet får i huvudsak andra exponeringstillfällen sökas

än de ovan nämnda. Det rör sig då främst om deltagande i kommersiella mässor och utställningar. Flera länder arbetar medvetet och framgångsrikt med att skärpa sin designprofil genom att medverka och anordna internationella mässor och utställningar. I Sverige pågår för närvarande en utredning om en europeisk bostadsmässa i Malmö år 2 000, vilket bör bli ett tillfälle att visa upp svensk arkitektur, formgivning och design samt att omsätta handlingsprogrammets målsättningar i praktiken. Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning finner det betydelsefullt att de strategiska tillfällena då Sverige bör exponera svensk arkitektur, formgivning och design i internationella sammanhang identifieras i syfte att bidra till målinriktade statliga satsningar.

Det är en angelägen uppgift att kunna visa upp svensk arkitektur, formgivning och design utomlands i de lokaler som ambassader och konsulat disponerar. Ambitionen i dag är att ambassadernas och konsulatens lokaler skall vara representativa och funktionella. Byggnader, inredning och bruksföremål skall utgöra goda exponenter för svensk arkitektur, formgivning och design. Vid nybyggande och ombyggnad eftersträvas så långt det är möjligt att ge byggnaderna en svensk arkitektonisk prägel. Arbetsgruppen anser det viktigt att detta engagemang beträffande utlandsmyndigheternas lokaler och inredning fortsätter.

Design och näringsliv

Formgivning och design har stor betydelse för industriella framgångar, inte minst på exportmarknaden, och bidrar väsentligt till utvecklingen av den svenska ekonomin och arbetsmarknaden. I en situation där nya produkter ges ett alltmer likartat innehåll av teknik och där gränsen mellan vara och tjänst blir allt mer flytande, blir särskiljande egenskaper viktiga för internationella försäljningsframgångar. Allt högre krav ställs därför i dag på medveten utformning som kommunicerar kvalitet och ger föremålen och företagen en klar och tydlig identitet på den internationella marknaden.

Design, utnyttjad redan i tidiga utvecklingskedan, utgör en effektiv metod för användarorientering och förbättrad

analys av potentiella marknader. Svenskt näringsliv ligger här långt framme vad gäller utnyttjandet av vår långa tradition och våra kunskaper om skilda arbetslivsförhållanden och utsatta grupper beroende av anpassade miljöer och produkter. Intresset för svenska lyckade designinsatser och metodutveckling inom bland annat handikapp- och arbetsmiljöområdet vinner insteg inom allmän produktutveckling och väcker också internationellt intresse.

För att förverkliga att svensk formgivning och design efterfrågas internationellt och förknippas med högsta kvalitet krävs olika insatser. Det handlar om att stärka näringslivets kunskaper, kompetens och intresse för formgivning och design, samt att hantera och upphandla designtjänster. Det är då inte endast frågan om att ge produkterna bättre utseende och funktion utan också om att ge verksamheten och dess produkter en artegen profil, att reducera produktionskostnader och energianvändning, att minimera belastningar på miljön och att förbättra möjligheterna att utnyttja ny teknologi. Det gäller således att stärka insikten att formgivning och design inte bara är en slutprodukt utan en del av den process som skapar produkten och inbegriper tillverkningsätt, marknadsföring, avsättning samt destruktion och återvinning i ett medvetet kretsloppstänkande. Det är dessutom ett faktum att vackra och väl fungerande produkter får längre livslängd än andra och därmed bidrar till bättre resurshushållning.

Syftet med statens nuvarande företagsinriktade insatser inom designområdet, främst genom Stiftelsen Svensk Industriedesign, är att stärka de svenska företagens nationella och internationella konkurrenskraft, oavsett om produkten är en tjänst eller vara. Motivet för de statliga insatserna med designstöd och rådgivning är att det saknas kunskaper och kompetens att hantera dessa frågor i många företag. Speciellt påtagligt är detta i de mindre företagen där behovet är mera sällan återkommande och varierande över tiden, samtidigt som kvalificerade designinsatser kan vara den avgörande framgångsfaktorn. En av förklaringarna till underutnyttjande av designkunskaper inom svenskt näringsliv kan antas vara

att design inte ingår som ämne i teknik- och ekonomutbildningar. Det är främst under de senaste åren som design har uppmärksammats inom högskolans grundutbildningar utanför designhögskolorna (se även kapitel 4).

Det förefaller önskvärt att förstärka designfrämjande verksamheter. Detta bör främst ske på det regionala planet i syfte att nå såväl näringslivet som allmänheten. Utgångspunkten bör vara att bygga vidare på existerande offentliga och privata organ och bidra till att skapa nätverk. Härigenom kan ökad förståelse och samverkan mellan olika berörda parter uppstå till förmån för en högre kvalitet i slutresultatet. Närings- och handelsdepartementet kommer att ta fram förslag till hur sådana nätverk kan utvecklas samt kring andra aspekter av den designfrämjande verksamheten i näringslivet.

Insatser inom området bör leda till:

- att efterfrågan på och förståelsen för god arkitektur, formgivning och design påtagligt ökar,
 - att svenska produkter, formgivning och design nationellt och internationellt förknippas med högsta kvaliteten,
 - att Sveriges representationslokaler utomlands så långt möjligt är förebildliga exempel på vad svensk arkitektur, formgivning och design kan åstadkomma,
 - att produktion av utställningar om svensk arkitektur, formgivning och design uppmuntras,
 - att Sverige deltar i de stora internationella utställningarna på ett sätt som främjar nationens anseende,
 - att formgivning och design i större utsträckning används för att stärka det svenska näringslivets konkurrenskraft,
 - att regionala mötesplatser och utställningsmöjligheter utvecklas där formgivare och designer och näringsliv kan mötas.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG:

- Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur ansvaret för exponering av modern formgivning och design kan förtydligas och utvecklas.

– Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur Stadsmiljörådet kan få en mer oberoende ställning.

– Svenska institutet och Exportrådet ges under år 1998 i uppdrag att i samarbete med Nämnden för Sverigefrämjande i Utlandet identifiera strategiska tillfällen när Sverige bör delta i internationella designutställningar och liknande sammanhang. I uppdraget skall också redovisas kostnader för deltagandet och hur det kan finansieras och organiseras. Uppdraget bör avse åren 1999–2003.

LAGSTIFTNING OCH ekonomiska styrmedel ger ramarna för hur den byggda miljön utformas och gestaltas. Samhällsbyggandets inriktning och utformning styrs främst genom plan- och bygglagen, men också genom andra lagar såsom väglagen och lagen om byggande av järnväg. Naturresurslagen ger de gemensamma utgångspunkter för de lagar som behandlar markanvändning. Förutom direkta statliga investeringar i till exempel trafikaneläggningar påverkas byggandet även av olika ekonomiska styrmedel – stöd och bidrag till byggande och anläggningar – som staten förfogar över.

Skönhet, estetik och arkitektonisk kvalitet i lagstiftningen

Plan- och bygglagen intar en central roll i det regelsystem som anger förutsättningarna för planering och byggande. Boverket har på regeringens uppdrag analyserat bestämmelserna i plan- och bygglagen för att se om de bidrar till brister i fråga om den arkitektoniska kvaliteten i den byggda miljön (Arkitektonisk kvalitet och PBL, rapport 1997:1). Verket redovisar bland annat med utgångspunkt från några rättsfall ett antal brister i plan- och bygglagen och föreslår vissa förändringar. Bland annat föreslås:

– att bestämmelserna i plan- och bygglagen skall ställa grundläggande krav på skönhet/estetik,

- att kommunerna skall kunna ange en 'estetisk' kravnivå i översiktsplanen,
- att krav på hänsyn till byggnaders karaktärsdrag införs vid ändring av byggnader,
- att det införs lovplikt för vissa större trafikanläggningar, samtidigt som krav på estetiska hänsyn förs in i väglagen och lagen om järnvägsbyggande.

Härutöver behandlar Boverket också andra faktorer av betydelse för kvaliteten i den byggda miljön och föreslår bland annat att det görs insatser för att intressera kommunerna för att ge en högre prioritet åt att skaffa och vidmakthålla tillräcklig arkitektonisk sakkunskap. Förslaget skall ses mot bakgrund av att sådan kompetens i många kommuner minskat på bekostnad av ett långsiktigt arbete för att vidmakthålla och förstärka miljöns kvaliteter i det offentliga rummet. Det finns exempel på kommuner som vare sig organisatoriskt eller budgetmässigt har tillgång till arkitektkompetens.

Boverkets rapport har remissbehandlats och fått ett positivt mottagande. De analyser som gjorts har i stora delar fått acceptans och de flesta remissinstanser tillstyrker att plan- och bygglagen ändras för att ge bättre stöd för att hävda krav på estetisk kvalitet vid beslut. Många remissinstanser menar dock att det inte bara är lagstiftningen som behöver ändras i nämnda avseende, utan att det allmänt sett behövs bättre kunskaper och förståelse för arkitektur. Planeringsprocessen bygger på att insyn och inflytande från medborgarna skall garantera kvaliteten där medborgarna till stor del själva bevakar sina intressen. Detta förutsätter att medborgarna har kunskap och ges möjlighet att aktivt delta i planeringsprocessen. Flera av de förslag som förs fram av remissinstanserna rör också just information, utbildning och opinionsbildning i syfte att stärka medborgarnas engagemang och inflytande. Dessa frågor har behandlats i de föregående avsnitten.

De lagändringar Boverket har föreslagit kräver i flera fall ytterligare beredning. Arbetsgruppen anser dock att remissutfallet visar att det finns skäl att redan nu föreslå några

lagstiftningsändringar. Det gäller framför allt de förslag som syftar till att föra in grundläggande krav på arkitektonisk kvalitet och estetiska värden samt förtydliga skyddet av kulturvärden.

Förslag till ändring av plan- och bygglagen

I Boverkets tidigare nämnda rapport framhålls att kommunerna i vissa fall haft svårt att hävda estetiska värden vid tillämpningen av plan- och bygglagen. Arbetsgruppen delar denna uppfattning och anser i likhet med Boverket att det av plan- och bygglagen bör framgå att samhället fäster stor vikt vid skönhetsmässiga och estetiska värden vid en tillämpning av lagen. Det är vidare viktigt, vid en vägning mellan allmänna och enskilda intressen, att det kollektiva värdet av en god bebyggelseutveckling, utifrån estetiska och kulturhistoriska aspekter, får en större tyngd. Boverket har framhållit att förarbetena från 1959 till dåvarande byggnadsstadgan (1959:612), vari den lovsökandes handlingsfrihet i fråga om en byggnads utformning kraftigt betonas, trots ny lagstiftning ännu binder rättstillämpningen vad avser toleransnivån för vad som skall betraktas som olämpligt ur allmän synpunkt. Det är dock uppenbart att en kraftig förskjutning ägt rum i den allmänna opinionen sedan 1959 till förmån för ett större intresse för bevarande av natur- och kulturvärden och estetiskt tilltalande miljöer. Detta förhållande samt de i dag betydligt mer storskaliga förändringar som kan genomföras har medfört att toleransnivån i samhället beträffande störande ingrepp påtagligt sänkts.

I 2 kap. plan- och bygglagen anges vilka grundläggande krav som skall beaktas i samband med planläggning och lokalisering av bebyggelse m.m. Dessa krav skall enligt 2 kap. 2§ andra stycket beaktas i samtliga ärenden enligt lagen. Detta innebär bland annat att ärenden rörande bygglov och förhandsbesked skall prövas på planmässiga grunder. I 3 kap. plan- och bygglagen ges bestämmelser avseende planering och utformning av byggnader m.m. För att värden som skönhet och estetik bättre skall kunna hävdas vid en tillämpning

av plan- och bygglagen bör i första hand ändringar i nämnda kapitel genomföras.

Boverket har föreslagit att 2 kap. 2 § första stycket, 3 kap. 1 och 10 §§ plan- och bygglagen ändras och förtydligas med avseende på skönhet och estetik. Förslaget har i princip bedömts positivt av flertalet remissinstanser inberäknat de rättsliga instanser som yttrat sig i frågan. Några remissinstanser, däribland Kammarrätten i Sundsvall, Göteborgs kommun och Lunds universitet har samtidigt framfört att uttryck som 'estetik', 'estetiska värden', 'arkitektonisk kvalitet' och 'skönhet' måste närmare utvecklas om de skall kunna komma till användning i lagtexten. En invändning som enligt Stockholms stad bör observeras är frågan om lagligheten i att införa sådana krav som kan vara subjektiva och därmed svårförutsebara. Här om kan sägas att även frågan om vad som skall betraktas som 'lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden' eller vad som 'ger en god helhetsverkan', uttryck som i dag förekommer i lagtexten, kan vara föremål för olika uppfattningar eller skifta bland annat genom värderingsförändringar i samhället. Vidare finns i lagen uttryck som exempelvis 'i skälig utsträckning' och 'vårdat skick' som förutsätter värdeomdömen. Att ta in bestämmelser om att estetiska hänsyn skall tas är således ingen ny princip i lagstiftningen. Givetvis gäller vid sådana bedömningar att de måste vara tydligt motiverade och grundade på relevant sakkunskap om de värden som hävdas och baserade på professionell granskning.

Vad gäller begreppen skönhet och estetik vill arbetsgruppen anföra följande. Med estetiska värden i bebyggelse och planläggning avses mer än upplevelser av skönhet. Estetiska värden avser exempelvis hur byggnader eller bebyggelse genom sin färgsättning, storlek och skala, materialval, fasadutformning, yttre rumsbildningar och markanslutning samspelar med sin omgivning och gestaltar de funktioner som skall tillgodoses genom åtgärden. Utgångspunkten vid denna bedömning måste vara att åtgärden tillför helhetsbilden positiva värden och inte förvanskar egenskaper som kan anses vara värda att bevara. Vid en sådan bedömning är

givetvis hur synlig åtgärden är av viss betydelse. Skalbrott, uppseendeväckande färgsättning, starkt avvikande formgivning måste till exempel utsättas för en mer kritisk granskning än mindre synliga tillägg. Det bör framhållas att med 'samspel med omgivningen' menas inte att all utformning som inte slaviskt följer omgivningens mönster skall uteslutas. Respekt för omgivningen utesluter inte nyskapande.

Beträffande de kulturvärden som behandlas i 3 kap. 10, 12 och 13 §§ plan- och bygglagen synes i många fall inte tillräckligt ha uppmärksamats att sådana värden, utöver utseendefrågor, också omfattar frågan om bebyggelsens autenticitet, vilket innebär inte bara trohet mot originalets utseende – däribland dess tidsbundna formspråk – utan även mot den teknik och de material med vilket det åstadkommits samt bebyggelsens eller markens rumsliga struktur. Nämda egenskaper bör i lagtexten hellre betecknas med ordet 'karaktärsdrag' än 'särdrag', vilket lätt för tanken till något atypiskt i stället för det som verkligen karakteriserar en bebyggelse.

Estetiska värden har hittills haft sämre rättsstöd vid bygglovgivning än kulturvärden. Detta påverkar negativt kommunens möjlighet att slå vakt om estetiska kvaliteter i den vardagliga bebyggelsemiljön vars värden till exempel kan konstitueras av vissa gemensamma drag hos de enskilda byggnaderna. Det kan röra sådant som gemensam takutformning, färgsättning eller orientering, det vill säga typiska karaktärsdrag som kan få byggnader att estetiskt samverka.

Arbetsgruppen menar att den nuvarande lagtext bör förstärkas för att åstadkomma bestämmelser som säkerställer att kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer stärks och breddas i enlighet med målen för detta handlingsprogram. Förslag till lagtext framgår av bilagan.

Förslag till ändring av väglagen och lagen om byggande av järnväg

Boverket föreslår också att väglagen och lagen om järnvägsbyggande förtydligas vad gäller krav på estetiska hänsyn. Genom plan- och bygglagen regleras bebyggelsemiljön bland

annat med avseende på stads- och landskapsbild. Stads- och landskapsbilden är dock i hög grad beroende av byggnads- och anläggningsåtgärder på allmän plats eller kommunikationsområden som för närvarande inte är inordnade i prövningssystemet enligt plan och bygglagen. Till viss del hanteras sådana projekt enligt väglagen respektive lagen om byggande av järnväg och andra speciallagar. Det handlar om markarbeten på gator och torg, belysningsanläggningar, trafikplatser med olika konstbyggnader, bullerskydd, broar, gångtunnlar, placering av skyltar med mera. En del av dessa åtgärder är lovpliktiga enligt plan- och bygglagen, men gränsdragningen mot väg och järnvägssektorn är i praktiken svår. Ändringar i de ovan nämnda lagstiftningarna skulle leda till att bland annat de estetiska aspekterna vägs in då ställning skall tas till ett nytt projekt vad gäller vägens eller järnvägens sträckning, dess höjdläge och profil, dess banor och väganordningar, konstbyggnader och planteringar.

De remissinstanser som yttrat sig över detta förslag har varit i övervägande del positiva till en ändring av de två lagarna. Arbetsgruppen föreslår att förändringar görs i väglagen och lagen om byggande av järnväg. Förslag till lagtext framgår av bilagan.

Ekonomiska styrmedel

Det har visat sig att vissa statliga bidrag har medfört negativa konsekvenser för byggnadskulturen, så som de dåtida energihushållningsbidragen, ROT-bidragen (reovering, ombyggnad och tillbyggnad) och en stelbent tillämpning av lånenormer. Dessa stödsystem utformades i föreställningen att samhällets legala styrmedel skulle motverka negativa konsekvenser. Verkligheten visade att detta inte alltid fungerade.

Ett aktuellt exempel på ekonomiska styrmedel är det investeringsprogram som avser en omställning till en långsiktigt hållbar utveckling. Regeringen avser att inleda ett brett investeringsprogram i syfte att stimulera modernisering av bebyggelse, infrastruktur och energisystem omfattande 5,4 miljarder kronor under tre år (prop. 1996/97: 150 och

prop. 1997/98:1). Meningen med denna satsning är bland annat att fastighetsägare skall investera i miljöförbättringar de annars inte skulle genomföra. Det finns stora behov av förnyelse i miljonprogrammets bostadsområden samt i skolor och daghem. Byggföretag behöver utveckla metoder så att de kan återanvända material och ta hand om miljöfarligt byggnadsmaterial när de river och renoverar. Regeringen vill stödja experimentbyggande och pilotprojekt. Kommunerna ansöker om investeringsbidraget genom att till regeringen redovisa de åtgärder de avser att genomföra, bland annat skall kommunerna redovisa hur de arkitektoniska kvaliteterna tas till vara i projekten. Regeringen avser att även i övrigt ta erforderliga initiativ till ett utvecklingsarbete som skall säkerställa att den ökade efterfrågan som genom stimulansprogrammet uppstår på material, komponenter och utrustning styrs mot ekologisk hållbarhet. Arbetsgruppen gör bedömningen att investeringsbidraget kan leda till tämligen omfattande ingrepp i den byggda och gestaltade miljön och därmed till förändrade uttryck. I samband med informationsinsatser för de lokala investeringsprogrammen för hållbar utveckling bör därför vikten av att de arkitektoniska kvaliteterna tas tillvara poängteras. Förslaget är i linje med vad regeringen slog fast i samband med att beslut togs om att utarbeta detta handlingsprogram för arkitektur och formgivning, nämligen att produkter med hög kvalitet ur inte minst estetisk synpunkt har betydelse för deras livslängd och därmed på sikt innebär god resurshushållning (prop. 1996/97:3).

Det saknas en sammanställning av de i dag aktuella stödformernas konsekvenser för den byggda miljön. En sådan sammanställning bör kunna ge underlag för analyser som syftar till att visa i vilken utsträckning det är önskvärt och rimligt att utforma riktlinjer för stöd villkor med avseende på kvalitetsaspekter.

Insatser inom detta område bör leda till:

- att befintlig lagstiftning inom byggområdet förändras så att bättre förutsättningar skapas för en miljö med hög kvalitet,

- att ny lagstiftning inom området eller nya villkor för statliga stödformer för bygg- och bostadssektorn utformas med hänsyn tagen till konsekvenserna för den gestaltade miljön,
- att statens ekonomiska stöd stimulerar till och inte motverkar tillkomsten av hög kvalitet i arkitektur, formgivning och design eller leder till sämre iakttagande av varsamhetsregler för bebyggelse och miljöer,
- att mottagare av statliga ekonomiska stöd är väl informerade om hur stödet kan användas för att främja hög kvalitet i arkitektur, formgivning och design.

ARBETSGRUPPENS FÖRSLAG:

- Grundläggande krav på estetisk hänsyn förs in i plan- och bygglagen (1987:10), väglagen (1971:948) och lagen (1995:1649) om byggande av järnväg. Varsamhetskravet förtydligas i plan- och bygglagen.
- Arbetsgruppen genomför en analys av hur nuvarande statliga stödssystem påverkar eller kan påverka kvalitetsfrågor.
- Gestaltningsaspekterna lyfts fram i samband med informationsinsatser för de lokala investeringsprogrammen för hållbar utveckling. Arbetsgruppen samordnar detta med det kansli inom Miljödepartementet som ansvarar för investeringsbidraget.

FÖRSLAG TILL: Lag om ändring i *plan- och bygglagen* (1987:10)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 § och 3 kap. 1 och 10 §§ plan- och bygglagen (1987:10) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 KAP. 2 §

Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Planläggning skall, med beaktande av naturvärden, kulturvärden och *estetiska värden*, främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Vad som anges i första stycket skall beaktas även i andra ärenden enligt denna lag.

3 KAP. 1 §

Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till kultur- och naturvärden på platsen.

Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan.

Byggnader skall placeras och *estetiskt* utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till kultur- och naturvärden på platsen.

Byggnader skall ha en yttre form och färg, som *passar för omgivningen och* för byggnaderna som sådana *så att* en god helhetsverkan *kan uppnås*.

3 KAP. 10 §

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens *karaktärsdrag* beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

FÖRSLAG TILL: Lag om ändring i *väglagen* (1971:948)

Härigenom föreskrivs att 4 och 13 §§ väglagen (1971:948) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4§

Väghållning omfattar byggande och drift av väg.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och kulturmiljövård.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård, *kulturmiljö samt estetiska krav.*

13§

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad *samt med hänsynstagande till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

FÖRSLAG TILL: Lag om ändring i *lagen* (1995:948) *om byggande av järnväg*

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1995:948) om byggande av järnväg skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 KAP. 3 §

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda och allmänna intressen.

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda *intressen och allmänna intressen såsom miljöskydd, naturvård, kulturmiljö samt estetiska krav.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

'Förslag till handlingsprogram för arkitektur och formgivning'
kan beställas från FRITZES, tfn 08-690 90 90.

REGERINGSKANSLIET

Betällningsadress

FRITZES KUNDTJÄNST, 106 47 Stockholm
Orderfax 08-690 91 91, *Ordertel* 08-690 91 90
e-post fritzes.order@liber.se
Internet www.fritzes.se

Ds 1997:86

ISBN 91-38-20805-9

ISSN 0284-6012